

Mladen Vukčević, Danilo Čupić,
Uvod u ljudska prava (drugo izdanje),
 Fakultet pravnih nauka, Univerzitet
 Donja Gorica, Podgorica, 2024.

Ljudskim pravima užas je ratovanja i nasilja dao oblik u kome se ona sada iskazuju. Crne dubine međuljudskih i međunarodnih odnosa čuvaju i dalje tajne od kojih bi svaka pojedinačno zaštitila barem još jedno neregulisano značajno pravo, i to — ljudsko pravo. Čini se da se pojavom svakog novog slova o ovoj temi međuljudski ambis ispunjava svjetlom, a u daljim će redovima biti riječi o jednom takvom poduhvatu.

Univerzitetski udžbenik *Uvod u ljudska prava (drugo osavremenjeno izdanje)* rezultat je saradnje dva istaknuta profesora prava: prof. dr Mladena M. Vukčevića i prof. dr Danila Čupića. Objavljen godine 2024. u okviru biblioteke *Pravna misao*, čiji je izdavač Fakultet pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica, ovaj udžbenik (474 stranice) primjer je uspješnog i dosljednog slijedenja ideje o nužnoj evoluciji prava, kao društvene odnosno kulturne pojave. Svaki obrazac ponašanja, počevši od onog kojeg nazivamo nepisanim običajem, pa sve do propisanog pravila — zakonske norme, podložni su sopstvenoj evoluciji koja se uvijek vezuje za promjene u društvenom odnosu prema njima. Najpozvaniji da proučavaju te promjene, kao i da ih na različite načine tumače, svakako su univerzitetski profesori. Pri naučnom posmatranju prava, uvijek mora biti prisutan ideal istinitosti i tačnosti. Da bi se taj ideal ostvario, pravo se ne smije izučavati, tumačiti, ni stvarati, odvojeno od drugih društvenih pojava. S tim u vezi je i stav autora, prof. dr Mladena Vukčevića, da ne postoji jedinstvena definicija ljudskih prava i da je određenje pojma ljudskih prava jedno od najsloženijih pitanja ne samo ustavnog prava, već i cjelokupne pravne nauke: autor navodi da je osnovni razlog njihove kompleksnosti taj što se ljudska prava ne mogu posmatrati samo kao pravna kategorija, te je, stoga, za njihovo tumačenje i definisanje neophodna analiza ekonomskih, kulturnih, socijalno-političkih i drugih uslova koji utiču na njihov nastanak, prirodu, evoluciju i ostvarivanje.

Udžbenik *Uvod u ljudska prava* primjer je strogog držanja njegovih autora za principe koji pravnu nauku čine većim i značajnijim fenomenom nego što to predstavlja njena najvidljivija manifestacija

* Asistent na Fakultetu pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica; e-mail: emil.mujevic@udg.edu.me.

— normativizam. Kao što autori u uvodnim napomenama kazuju, činjenica da je od sredine prošlog vijeka do danas proces internacionalizacije ljudskih prava bitno uticao na izučavanje njihovih izvora, obilježja, međusobnih odnosa i ukupne prakse u ostvarivanju, iziskivala je pojačan naučni interes u tom smjeru. Upravo je to opredijelilo autore da izrade monografiju koja u većoj mjeri, u odnosu na prvo izdanje, obrađuje Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda koja se primarno ostvaruje u praksi Evropskog suda za ljudska prava. Takođe, treba napomenuti da su u modernom vremenu posebno teška određena pitanja koja odnedavno uživaju zaštitu kroz sistem zaštite ljudskih prava na međunarodnom nivou. Autori su to imali na umu, te možemo kazati da su svojim pregnućem dali doprinos razumijevanju modernog filozofsko-pravnog poimanja jednakosti, slobode, pravednosti.

Potreba za teorijskim, opštim znanjem o pravu, veoma je prisutna. Prema riječima profesora Radomira Lukića, pravnik isključivi praktičar, iako, po pravilu, stiče veliko iskustvo u praktičnoj primjeni prava, mora biti ličnost koja se ne zbunjuje čim dođe do složenijih pitanja, a zbunjuje se upravo jer mu nedostaje opšte znanje o pravu. Pravo se mora shvatati kao sistem, kao cjelina, i mora se razumjeti njegova suština. Neizmjernost prava je neizmjerna! Ukoliko nema stručnog, na teoriji zasnovanog, znanja, onda će pravo u praksi mnogo trpjeti. Vrlo je važno ukazati na činjenicu da pravni fakulteti našeg regiona ne prate u dovoljnoj mjeri pomenutu evoluciju prava i društvenih odnosa zbog kojih se pravo donosi. Zato su studenti veoma često prinuđeni da uče iz udžbenika koji sadržinski ne odgovaraju potrebama novog doba. Koautori udžbenika *Uvod u ljudska prava (drugo izdanje)* svojim ukupnim profesionalnim i ličnim angažmanom konstantno su ukazivali na važnost pomenute prakse. Upravo je ovo izdanje udžbenika primjer dosljednog praćenja ideje da na pravnim fakultetima budući pravници ne treba da svoje znanje o pravu zasnivaju samo na već uspostavljenim pravilima. Analiza osnovnih pravnih instituta u ovom udžbeniku ne zatvara, već otvara i podiže vidik sa kojeg će studentkinja ili student posmatrati pravo. Konstantna i trajna volja za preispitivanjem smisla pravnih ustanova i njihove podobnosti za primjenu u sadašnjosti mora biti aksiom, a toga su koautori ovog udžbenika bili i te kako svjesni.

Drugo izdanje udžbenika *Uvod u ljudska prava* ima pet cjelina. *Prva cjelina* tiče se: opštih pojmova koji se vezuju za ljudska prava, istorijskog razvoja ljudskih prava i njihove klasifikacije. Pojam ljudskih prava, kao subjektivnih prava, veoma je složen i to stoga što ona nisu nužan element svakog pravnog poretka, odnosno pravnog sistema. Jasminka Hasanbegović je ukazivala na to da ljudska prava mogu u pravnim porecima odnosno sistemima pozitivnopravno postojati ili ne postojati (kontingentnost ljudskih prava). Autor, prof. dr Mladen Vukčević, na veoma jasan i razumljiv način približava čitaocu prirodu ljudskih prava, uz osvrt na njihov istorijski razvoj i klasifikaciju. Ipak, ljudska prava su moderna, nastala su u moderno doba,

a zbog svog značaja postala su bitno obilježje modernosti prava, države i društva. Ona su pojedinačno sadržinski određena i, po pravilu, objedinjena u jednom — modernom konstitucionalnom — izvoru prava.¹ Zato, međusobna povezanost i isprepletanost naučne discipline ustavnog prava i ljudskih prava čine logičnim stav da će naučnu legitimaciju ljudskih prava najbolje dati upravo konstitucionalisti, kakvi su i autori ovog udžbenika.

U *drugoj cjelini*, koja nosi naziv „Ljudska prava u ustavnom sistemu Crne Gore”, obrađena su ljudska prava sa stanovišta pozitivnog prava Crne Gore, a autor čitaoca u nju uvodi citatom znamenitog Sule Radovog Radulovića: „Čovjek ne traži mnogo — koru hljeba da nije gladan, knjigu da nije slijep i slobodu da smije zboriti”. Treba imati na umu da ljudska prava nisu prirodna, već pravno pozitivizovana prirodna (tj. subjektivna) prava. Ona su postala pravno značajna tek kad su postala dio pozitivnog prava, tj. pozitivno pravo ljudskih prava.² Ljudska prava su, zapravo, prva normativno-konceptualna manifestacija višemilenijumskog traganja različitih društava za sistemom pravednog prava koji će biti pismom izražen. U ovom dijelu udžbenika čitalac se može detaljno upoznati o ljudskim pravima sadržanim u Ustavu Crne Gore, a pored toga je na veoma jasan način opisan postupak i nadležnost organa za zaštitu ljudskih prava u Crnoj Gori.

Treća cjelina ovog udžbenika obrađuje „međunarodno pravo ljudskih prava”. Počevši sa izvorima ljudskih prava u međunarodnom pravu, u okviru ovog dijela čitalac se i bez prethodno stečenog pravnčkog znanja može upoznati o opštim karakteristikama i pravnim dejstvom: međunarodnih ugovora, međunarodnih običaja, opštih pravnih načela priznatih od strane civilizovanih naroda, zatim o pomoćnim i dodatnim izvorima međunarodnog prava ljudskih prava. Pored toga, jasno je objašnjena hijerarhija izvora i načini implementacije međunarodnih ljudskih prava. Veoma zanimljive činjenice mogu se naći u dijelu koji govori o sistemima zaštite ljudskih prava u međunarodnom pravu. U širem smislu, oko 80 strana o sistemima zaštite ljudskih prava u međunarodnom pravu mogu značajno poslužiti za razumijevanje cjelokupnog međunarodno-pravnog sistema. Radbruh je govorio da etika ne može riješiti pitanje rata³, pa baš iz tog razloga, pogotovo u sadašnjem vremenu, sistem zaštite ljudskih prava je usamljeno ostrvo ka kojem će (nakon prestanka prijetnje ljudskim pravima *in concreto*) jedino moći ići ona strana čija su ljudska prava povrijeđena. Do tog ostrva stiže se u ranama, ali je svako konkretno odlučivanje o povrijeđenom ljudskom pravu bolje od *isključivo* filozofskog promišljanja o povredi i eventualnoj nepravdi. Nemir je ovlađao, strpljenja i pažnje sve je manje, sila prijeti da još jednom pokaže svoju konačnu nadmoć nad pravom, pa je baš zato hitno potrebno još

¹ Jasminka Hasanbegović, *Ka filozofiji prava kao filozofiji ljudskih prava*, Dosije studio, Beograd, 2021, str. 165.

² *Ibid*, 13.

³ Gustav Radbruh, *Filozofija prava*, Nolit, Beograd, 1980, str. 256.

više raditi na sistemima zaštite ljudskih prava. Međutim, ono što se često zanemaruje u tom procesu jeste činjenica da bi sve strane morale biti saglasne u pogledu uspostavljanja i održavanja tih sistema. Saglasnost volja dovodi do (punovažnog) dejstva. Nametanje volje radi postizanja dejstva (iz bilo kojih razloga) dovodi do kraha cjelokupnog principa konsenzualizma u stvaranju ovih sistema. Svaki čitalac, bilo da je pravnik, da je tek na putu sticanja diplome pravnika, ili da se uopšte ne nalazi na tom putu, može u ovom dijelu pronaći mnogo korisnih i potrebnih informacija, a posebno u dijelu koji se tiče sistema zaštite ljudskih prava pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Četvrta cjelina nosi naslov: „Sadržaj ljudskih prava i sloboda u Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda”. Nažalost, sukob moći na evropskom kontinentu mogao bi dovesti do uništenja temeljnih kulturnih vrijednosti koje karakterišu pozitivne strane u razvoju Evrope. Posljedice uspostavljanja različitog sistema vrijednosti unutar Evropske unije, osim onih koje su ekonomskog karaktera, dovešće do formiranja interesnih nedržavnih entiteta koji bi mogli u potpunosti urušiti domete do kojih se stiglo u višemilijunskom evropskom razvitku. Paradoksalno izgleda činjenica da se slobode moraju *nametati*. Ova cjelina, na krajnje suprotan i manje sumoran način, govori o sadržaju ljudskih prava u EKLJP i trebalo bi da čitaocu pruži uvid u to šta se nalazi na udaru ukoliko dođe do sloma *naslijeđenih* vrijednosti u Evropskoj uniji. Kako u uvodu udžbenika i piše: „Evropska konvencija nije značajna samo kao najefikasniji i uzoran model zaštite ljudskih prava. Ona je i instrument koji je pokazao da je davanje pravnog subjektiviteta pojedincima u međunarodnom pravu značajno i za primjenu načela vladavine prava u unutrašnjem pravu. Zato se kaže da konvencijsko materijalno pravo nije statička, nego živa materija, u stalnoj evoluciji i nadogradnji, sa težnjom dostizanja univerzalnog shvatanja i primjene ljudskih prava na evropskom kontinentu”. Studenti i drugi čitaoci će u okviru ove cjeline moći veoma lako da nauče, a što je i bitnije — shvate, zašto su evropske vrijednosti jedino što nas drži podalje od varvarstva i anarhije.

U *petoj cjelini* nalazi se značajan broj dokumenata koji se neposredno ili posredno tiču ljudskih prava, kao što su npr: Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka (1948), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950), protokoli uz EKLJP i tako dalje. Činjenica da udžbenik sadrži i ovu cjelinu, koja čitaocu omogućava neposredan susret sa prethodno iznesenim teorijskim faktima, uvjerava nas da će svi čitaoci, a pogotovo studenti, moći na savremen i jasan način razumjeti važnost, karakteristike, ostvarenost i zaštitu ljudskih prava.

Novo izdanje udžbenika *Uvod u ljudska prava* u velikoj mjeri će olakšati studentima usvajanje znanja o međunarodnom i nacionalnom sistemu zaštite ljudskih prava, odnosno o ustanovama koje su

rezultat civilizacijski najznačajnijeg konsenzusa država. To olakšanje tiče se obezbjeđivanja onih uslova koji garantuju da student neće stečeno znanje izgubiti vrlo brzo nakon položenog ispita. Kao što se pravo donosi i mijenja zbog potreba zajednice, tako se i univerzitetski udžbenici pišu, prije svega, zbog potreba studenata prava. I pored toga, sigurni smo da će ovo izdanje biti neizostavan dio literature koju će svakodnevno koristiti pravnici praktičari u svojim zadacima.

